

Altın Orda Devleti'nde Hukuk Sistemi ve Çeşitli Suçlara İlişkin Cezalar

Celal ASLAN
Gaziantep Üniversitesi
celalaslan46@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3743-2697

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1658479

Geliş Tarihi: 15.03.2025

Revize Tarihi: 25.11.2025

Kabul Tarihi: 12.03.2026

Atıf Bilgisi

Aslan, C. (2026). Altın Orda Devleti'nde hukuk sistemi ve çeşitli suçlara ilişkin cezalar. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1),70-83.

ÖZ

Altın Orda Devleti, 13.ve 16. yüzyıllarda Deşt-i Kıpçak coğrafyasında varlık göstermiş önemli bir Türk-Moğol devletidir. Bu devletin siyasi, idari ve sosyal yapısı Cengiz Han'ın oluşturduğu Moğol hukuk sistemi üzerine kurulmuştur. Ancak Altın Orda Devleti'nde İslamiyet'in benimsenmesi ve Müslüman nüfusunun artışıyla birlikte devlet düzeninde ve toplum hayatında birçok değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi ise toplumsal düzenin ve barış ortamının sağlanması için oluşturulan hukuki yapıda görülmüştür. Çünkü İslamiyet'in yaygınlaşmasıyla Altın Orda Devleti'nde Moğol hukuku ve İslam hukuku bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Her iki hukuk sisteminde de toplumun huzur ve barış ortamını düzenleyen kurallar yer almıştır. Özellikle Moğol hukukuna bağlı kurallarda devletin ve toplumun düzenini bozan suçlar ve buna ilişkin cezalar net olarak belirlenmiştir. Bu tarz suçlarda başlangıçta tümüyle Moğol hukukunun öngördüğü cezalar uygulanmışsa da daha sonraki süreçlerde İslam hukukuna göre verilen cezaların da Moğol hukukuyla birlikte uygulandığı görülmektedir. Altın Orda Devleti'nin hukuk ve ceza sistemi konusunda yeterli çalışmanın bulunmaması bu çalışmanın ele alınmasının asıl sebebinin oluşturmaktadır. Bu çalışmada konuya yönelik literatür taraması yapılmış ve Türkçe, İngilizce ve Rusça kaynaklardan istifade edilerek, çalışma meydana getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altın Orda Devleti, Moğol hukuku, İslam hukuku, suç, ceza.

Legal System and Punishments for Various Offences in the Golden Horde State

ABSTRACT

The Golden Horde State is an important Turkish-Mongolian state that existed in the geography of Dasht-i Kipchak in the 13th and 16th centuries. The political, administrative and social structure of this state was based on the Mongolian legal system created by Genghis Khan. However, with the adoption of Islam in the Golden Horde State and the increase in the Muslim population, many changes were experienced in the state order and social life. The most important of these changes was seen in the legal structure created to ensure social order and peace. Because with the spread of Islam, Mongolian law and Islamic law started to be used together in the Golden Horde State. Both legal systems included rules regulating the peace and tranquility of the society. Especially in the rules of Mongolian law, the offences that disrupted the order of the state and society and the related punishments were clearly defined. Although the punishments prescribed by Mongolian law were applied in the beginning for such offences, it is observed that the punishments prescribed by Islamic law were also applied together with Mongolian law in later processes. The lack of sufficient studies on the legal and penal system of the Golden Horde State constitutes the main reason for this study. In this study, a literature review on the subject was conducted and Turkish, English and Russian sources were utilised.

Keywords: Golden Horde State, Mongol law, Islamic law, crime, punishment.

Giriş

İnsanlar, tarihin her döneminde topluluk halinde yaşayıp, huzur ve güvenliklerini sağlamak için bazı hukuki kurallar oluşturmuşlardır. Ancak her toplumun hukuki kuralları hem içerik hem de isimlendirme açısından farklılık göstermiştir. “Hukuk, en bilindik anlamıyla kişilerin ve toplumların birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür” (Misafir, 2022, s. 242). Muromtsev'e göre; toplumda yer alan hukuk kuralları birdenbire ortaya çıkmadığı gibi, hukuk kültürünün oluşumu iki tarihsel süreci içerir. Bunlardan ilkinde; toplumların hukuk kuralları, onların yaşadıkları coğrafyalarına, ırklarına, inanç sistemlerine, örf ve geleneklerine göre şekillenir. Diğerinde ise toplumların kendi hukuk sistemleriyle birlikte, birçok farklı toplumun hukuk sistemini de benimseyerek ve bunlardan bir sentez yaparak oluşturulur (Erbay, 2018; Zhumaganbetov, 2009). İkinci husus genellikle toplumların yapmış oldukları göç, savaş, ticaret ve din değişikliği gibi olgular

neticesinde gelişmiştir. Bu bakımdan incelendiğinde hukuk sistemi değişen ve gelişen toplumlardan birinin de Altın Orda Devleti olduğu görülür.

Altın Orda Devleti, 1241 ile 1502 tarihleri arasında Kuzey Kafkasya İdil ve Kırım'da (Deşt-i Kıpçak olarak adlandırılan bölge) kurulmuştur (Saray, 1989). Cengiz Han ölmeden önce fethettiği bölgeleri Moğol geleneklerine göre oğulları arasından paylaştırmıştır. Bu kapsamda büyük oğlu Cuci'ye ise üzerinde Altın Orda Devleti'nin kurulduğu Batı Sibirya ile Altay Dağları'dan başlayarak İtil-Ural ve ötesine kadar uzanan bölgeyi vermiştir (Kamalov, 2013). Ancak Cuci'nin ölmesiyle birlikte ona verilen toprakların yönetimi yine Cengiz Han tarafından Cuci'nin oğulları Orda ve Batu'ya bırakılmıştır. Orda Han'ın idaresindeki doğu bölgesi Gök Orda "*Gümüüş Bugasalı*", Batu Han'ın idaresindeki batı kısmı da Ak Orda "*Altın Bugasalı*" olarak adlandırılmış ve Gök Orda, Ak Orda'ya tabi kılınmıştır. Böylece Altın Orda Devleti Batu Han'ın hâkimiyetinde resmen kurulmuştur (Kafalı, 1976).

Altın Orda Devleti İslam kaynaklarında Cuci ulusu veya Gök Ordu olarak, Batı kaynaklarındaysa Altın Orda olarak tanımlanmaktadır. Batu Han döneminde devletin sınırları Batı Türkistan'dan başlayarak Volga Nehri havzasına, Polonya topraklarına, Karadeniz'in kuzey kıyılarına, Batı Sibirya'ya ve Doğu Macaristan'a kadar ulaşmıştır (Kafalı, 1976). Batu Han'ın vefatının ardından tahta oğlu Sartak geçmişti. Ancak Sartak'ın yönetimi kısa sürmüş ve onun 1256 yılı civarında vefat etmesiyle birlikte taht, Batu Han'ın kardeşi Berke Han'ın yönetimine girmiştir. Berke Han döneminde yaşanan gelişmeler ise Altın Orda Devleti'ni güçlü bir devlet konumuna getirmiştir. Yine bu dönemde Berke Han'ın Müslüman olması, devlet yapısında birtakım değişikliklere neden olmuştur (Kutlu, 2021).

Bu değişikliklerle birlikte Altın Orda Devleti'nde Türk ve Müslüman unsurların etkisi de artmış, böylece Türk- Moğol kökenli olan bu devlet, Berke Han döneminde Türk-İslam devleti haline dönüşmeye başlamıştır (Kutlu, 2021). Zira bu dönemde, özellikle şehir merkezlerinde İslamiyet hızla yayılmıştır. Berke Han sonrasında da bu süreç devam etmiş ve İslamlaşma hareketi süreklilik kazanmıştır. Şüphesiz bu gelişmede, Altın Orda topraklarına yerleşen Müslüman âlimlerin ve dinî şahsiyetlerin İslam'ın yayılmasına yönelik faaliyetleri etkili olmuştur (Mirgaleev, 2022). Altın Orda Devleti'nde İslamiyet'in en parlak dönemi ise Özbek Han zamanında yaşanmıştır. Özbek Han yönetiminde başta devletin başkenti olan Saray şehri olmak üzere Altın Orda Devleti'nin farklı kesimlerinde camiler, medreseler ve tekkeler gibi dini yapılar yaygınlaşmıştır (Tuğ, 2019). Ayrıca bu dönemde İslamiyet resmi din olarak ilan edilmiştir. Bu durum devletin sosyal ve idari yapısındaki İslami değişimleri daha da artırmıştır. Haliyle bu değişimler Altın Orda Devleti'nin hukuk sistemine de yansımıştır. Nitekim bu dönemde Altın Orda Devleti'nde Moğol hukuku ve İslam hukuku bir arada kullanılmaya başlamıştır. Bu çalışmada, Türk-Moğol tarihi için son derece önemli olan Altın Orda Devleti'nin hukuk sistemi ve buna bağlı olarak çeşitli suçlara ilişkin cezalar incelenecektir.

Altın Orda Devleti'nde Hukuk Sistemi

Altın Orda Devleti'nin hukuk yapısının temeli, Moğol hukuk sistemi üzerine inşa edilmiştir. Moğol hukuk sistemi ise Cengiz Han dönemine kadar yazılı olmayan örf, adet ve geleneklere dayanmaktaydı. Ancak Cengiz Han, toplumsal düzen kurmak amacıyla kendi hukuk sistemini oluşturmuştur. Cengiz Han bu hukuk sistemini oluştururken, Türk devletleri tarafından yüz yıllarca uygulanmış olan Türk töresinden de etkilenmiştir (Dayı, 2021). Genellikle Yasa-nâme-i Buzurg (Büyük Yasa-nâme) olarak adlandırılan bu hukuk sistemindeki yasalar, Moğol dilinde ve Uygur harfleri ile tomlara yazdırılarak, Moğol şehzadelerinin hazinelerinde saklanmıştır. Yeni bir hanın tahta çıkışı, kurultay toplantıları veya askerî harekât gibi konularda izlenecek yöntemler yasa çerçevesinde yapılmıştır (Cüveynî, 1999; Dayı, 2021). Ne yazık ki şüana kadar yapılan tarihi araştırmalarda bu önemli yasanın ilk ve yekün haline ulaşılammıştır. Ancak Arap ve İranlı tarihçiler ile seyyahların eserlerinden, yasalara dair bazı parçalar ve içeriğine dair bilgiler elde edilmiştir (Alinge, 1955).

Yasalar hakkında Altın Orda Devleti hanlarının yarlıklarının Rusça çevirilerinde de bazı notlar ve çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin; Altın Orda Devleti'nin ilk hanı Batu'nun 1269 tarihli yarlığında bahsedilen, Rus Ortodoks kilisesinden vergi veya harç talep etmeye kalkışan kişiler için yapılan suçlama, özellikle Cengiz Han'ın 1223 tarihli yarlığına dayanır. Cüveyni, bu suçlamanın dayandığı yasanın, Cengiz Han'ın yasalarından biri olduğunu söyler. Yine Çin'in Yuan (Moğol kökenli) Hanedanlığı'nın Tüzüğü'nde de (1320) Cengiz Han Yasa'sına en az üç atıf bulunmaktadır (Cüveynî, 1999; Vernadsky, 2024). Buna göre Cengiz Han, yasalarını güçlendirmek ve uygulamak için Tatar asıllı olan ve altıncı kardeşi olarak gördüğü Şigi Kutuk'u Yüksek Mahkeme başkanı (Yeke Yarguci) olarak atamıştır.

Cengiz Han, Şigi Kutuk'a halk arasında düzeni bozacak her türlü hırsızlık ve yalancılığın cezalandırılması gerektiğini emretmiştir. Ölüm cezasını gerektiren suçlarda ölüm cezalarının uygulanmasını ve para cezasını gerektiren durumlarda da buna uygun yaptırımların belirlenmesini istemiştir. “Mahkeme kararlarının ve halk arasındaki anlaşmazlıkların çözümlerinin “*Mavi Defter*” (Kökset Debter) adı verilen kayıt defterine işlenmesini söylemiştir. Cengiz Han, bu kararların mavi mürekkeple beyaz kâğıtlara yazılarak sistematik hale getirilmesini buyurmuştur. Yine bu yasaların nesilden nesile aktarılmasını ve değiştirilmemesini emreder. Yasaları değiştirmeye kalkışanların cezalandırılacağını da özellikle vurgular” (Moğolların Gizli Tarihi, 1986, s.136). Böylelikle Cengiz Han'ın yasaları, hem Moğol İmparatorluğu'nun hem de imparatorluğa bağlı diğer Moğol devletlerinin hukuk sisteminin kaynağını oluşturmuştur.

Daha önce belirtildiği gibi Altın Orda Devleti'nin hukuk sisteminin kaynağı da Cengiz Han'ın yasalarına dayanmaktaydı. Altın Orda Devleti'nde yasaların yanı sıra, hanların hukukla ilgili olan yarlıkları da hukuk sisteminin kaynakları arasında yer almıştır. Ancak yasalar Altın Orda Devleti'nin temel ve daimi hukuk sistemini oluştururken, yarlıklarsa geçici hukuk kuraları işlevini görmüştür. Bunun sebebi yarlıkların yalnızca onu düzenleyen hanın iktidarı boyunca geçerli olmasıdır (Yakusheva ve Kalashnikova, 2017).

Altın Orda Devleti'nde hukuk sisteminin en önemli göstergesi mahkemelerin uygulamalarıdır. Bu mahkemeler Moğol İmparatorluğu'nda da kullanılan han mahkemesi, kurultay mahkemesi ve dzargu (yargu) mahkemelerdir (Şirin, 2021; Alıngı, 1955). Bunlardan ilki olan han mahkemelerinde, yargı yetkisi doğrudan hanlara aitti. Bu yetkiyse Moğollara eski Türk Kağanlarından miras kalmıştır. Çünkü adalet 6.ve 9. yüzyıllarda Türk Kağanların gücünün önemli bir göstergesiydi. Yargı yetkisinin Altın Orda hanlarına geçişi ise Altın Orda Devleti'nin henüz Moğol İmparatorluğu'na bağlı olduğu, Mengü Han döneminde gerçekleşmiştir. Mengü Han, imparatorluğun sınırlarının çok genişlemesi nedeniyle yönetim zorlaştığı için, önemli yargı yetkilerini Batu Han'a ve ona bağlı olan Noyanlar ile yerel yöneticilere devretmiştir (Klyashtorny 1984).

Batu Han'dan sonra iktidara gelen hanlar da yargı işlevini adil bir şekilde yerine getirmişlerdir. Hatta hanların adaleti, Altın Orda Devleti'nde kullanılan madeni paraların üzerine de yansımıştır. Bu paraların üzerinde hanların lakapları arasında genellikle “*adil*” veya “*adil olarak*” şeklinde tercüme edilen “*al-adil*” unvanı bulunmaktadır. Devletin 13. yüzyılın sonlarına ve 14. yüzyılın ilk yarısına denk gelen hanların sikkelerinde de, “*Adil Sultan Canıbek*”, “*Adil Sultan Toktamış Han*” ve “*Adil Sultan Timur-Kutluk Han*” gibi sıfatlar yer alır (Pochekaev, 2016). Bununla birlikte, Altın Orda hanları sadece kendi ülkelerinin adalet sisteminin koruyucusu değildi, aynı zamanda Kafkasya, Orta Doğu ve Rusya'nın vassal yöneticileri arasındaki anlaşmazlıkları da çözerek uluslararası hakem görevini üstlenmişlerdir. Bu durum Altın Orda hanlarının hem kendi ülkelerinde hem de buldukları bölgede hukukun üstünlüğüne ve adaletin sağlanmasına büyük önem verdiklerini açıkça göstermektedir.

Han mahkemesine ek olarak, gerektiğinde yargı işlerinin çözümlendiği mahkemelerden biri de kurultaydır. Kurultayda davaların çözümlenmesinde ise Cengiz Han yasaları, hanların yarlıkları ve töre kaynak olarak kullanılmıştır. Konuya ilişkin olarak Cengiz Han'ın kendi ismiyle anılan yasaları oluştururken Türk devletlerinde görülen yazısız kurallar bütünü olan Türk töresinden de etkilenmiş olduğunu belirtmiştik. Öyle ki, yasalardaki kapsayıcı hukuk kurallarının birçoğunun, Türk

toplumlarının geleneksel hukuk kurallarından alındığı görülür. Muhakkak ki bu etkileşimde Cengiz Han'ın adalet işlerinin düzene koyulmasında müşavir olarak görev yapan Uygur Türklerinin de çok büyük etkisi vardır. Kısacası Moğol İmparatorluğu'nun adalet anlayışının ve kanunlarının büyük çoğunluğu Türk toplum ve devletleri tarafından yüz yıllar boyu kullanılmış olan Türk töresine göre düzenlendiği açıkça ortadadır (Dayı, 2021). Dolayısıyla Türk-Moğol devletinden zamanla bir Türk-İslam devletine dönüşen Altın Orda Devleti'nin kurultay kararlarında ve adli işlerinde de Türk töresi önemli bir rol üstlenmiştir.

Altın Orda Devleti'nde han ve kurultay mahkemelerinden sonra gelen bir diğer mahkeme ise dzargu mahkemeleridir. Bu mahkemelerde yargı sürecini yürüten hâkimlere “dzarguchi”, “yarguchi” ve “yasakchi” gibi adlar verilmiş, bu mahkemelerde alınan kararlar ise “bitikçi” adı verilen yazmanlar tarafından kayıt altına alınmıştır (Şirin, 2021). “Emir Yargu” unvanını taşıyan baş hâkim ise davalarda nihai kararı verme yetkisine sahiptir. Mahkemelerde verilen kararlar “yargu-name” olarak adlandırılan resmi belgelerle kayıt altına alınmış, han tarafından verilen karar ve fermanlar ise “zharlyk” veya “yarlık” adıyla anılmıştır (Ibragimov, 2022; Şirin, 2021). Mahkemelerde görev alan, hâkimlerin (dzarguchi) atanma kararları doğrudan yasa esasına göre yapılırdı (Alinge, 1955). Nitekim Cengiz Han'ın oluşturduğu yasalar ve buna bağlı adalet sistemleri Altın Orda Devleti'nde ve diğer Moğol hanlıklarında uzun süre etkisini sürdürmüştür. Ancak İslamiyet'in benimsenmesiyle birlikte İslam hukuku (şeriat) da bu düzenin bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Berke Han'ın İslam dinine geçmesiyle Türk ve Moğol kökenli olan devletin, Türk-İslam kimliği kazanmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Berke Han, Cengiz Han yasalarını terk etmeksizin şeriatı da birlikte uygulayarak hem geleneksel hem de dini otoriteyi birleştiren bir yönetim modelini benimsemiştir (Konukçu, 1992).

İslam hukuku, genellikle Müslüman toplumların dini, sosyal ve hukuki hayatlarını düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanır. Şeriat ve fıkıh çerçevesinde şekillenen İslam hukuku dört temel kaynağa dayanır. Bunlar usul el-fıkh (içtihadın kökleri) olarak bilinir ve Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas temel alınır (Konstantinoviç, 2020). İslam hukukunda yargı işlevi, “kadâ” ya da “hüküm” şartlarıyla ifade edilmekte olup, bu işlevi yerine getiren kişilere ise “kâdî (kadî)” veya “hâkim” denilmektedir. Kadâ terim olarak insanlar ve toplumlar arasında ortaya çıkan çatışmaları engellemek anlamında kullanılmıştır. İslam hukukunda hukuk ile ilgili esaslar, klasik fıkıh kitaplarında genellikle “Kitabu'l-Kadâ” (Yargı Kitabı) başlığı altında ele alınmıştır. Kitabu'l-Kadâ'da yargıçların görevleri, yetkileri ve yargılama süreçleri ayrıntılı bir şekilde yer alır (Yıldırım, 2012). Diğer Müslüman toplumlarda da İslam hukukunun uygulanması ve adaletin sağlanması için kadılar tarafından yönetilen Kadî mahkemeleri son derece önemli olmuştur (Shurguchiev ve Lidzhieva, 2017).

Moğol İmparatorluğu, farklı dinlere mensup toplulukların bir arada yaşadığı çok dinli bir yapıya sahipti. Bu durum, hukuk düzeninin her inancın ihtiyaçlarını gözeterek, esnek bir biçimde şekillenmesine imkân tanımıştır. Böylece yönetim altındaki topluluklar, kendi dini geleneklerine göre yargılanabiliyor ve imparatorluk içindeki düzen, bu çeşitlilik gözetilerek korunabiliyordu. Bu durumu en iyi anlatan örneklerden biri 13. yüzyıl ortalarında Karakorum'u ziyaret eden seyyah William of Rubruck'un gözlemlerinde yer almıştır. Rubruck, şehirde çeşitli dinlere ait tapınakların yanı sıra Müslümanların “mahumery” adını verdikleri merkezlerin ve bir Hristiyan kilisesinin bulunduğunu aktararak Karakorum'un çok dinli yapısını ortaya koymaktadır (Rubruck, 1900). Rubruck'un gözlemleri yalnızca ibadet yerleriyle sınırlı değildi, aynı zamanda Moğol yönetiminin yabancıların, genellikle Hristiyan oldukları için, rahipler aracılığıyla sorguya tabi tutulmaları konusundaki özen ile ilgili önemli bilgiler içermekteydi. Nitekim şehre varışlarının ertesi günü Rubruck ile onun beraberinde bulunan rahip ve diğer yabancılar, büyük kâtip ve hâkim olarak bilinen rahip Bulgai tarafından sorguya çağırılmıştır. Seyyah bu olayı şu şekilde anlatır: “Ertesi gün, rahip ve ev halkının tamamı, büyük kâtip ve hâkim olan Bulgai tarafından çağırıldı... Önce rahip, sonra biz çağırıldık ve büyük bir dikkatle sorgulandık. Bize nereden geldiğimiz, neden geldiğimiz ve işimizin ne olduğu konusunda ayrıntılı sorular soruldu. Bu sorgulama Mengü Han'a, kırk Hâşhaşî'nin farklı kılıklar altında şehre girerek Han'ı öldürmeye çalıştıkları yönünde bir haber ulaştığı için yapılmıştı”(Rubruck, 1900, s. 221). Görüldüğü gibi Müslümanlarla ilgili konularda çözüm merci kadılar olurken, benzer konularda Hristiyanlar ise rahiplerle muhatap edilmiştir.

Moğol İmparatorluğu'nda olduğu gibi Altın Orda devleti'nde de bu hukuki yaklaşım benimsenmiş ve özellikle Berke Han döneminde daha belirgin ve kurumsal bir hâl almıştır. Öyleki bu yaklaşım doğrultusunda Berke Han, Cengiz Han yasalarının uygulanmasının yanı sıra, saray çevresinde din âlimlerinin ve şeriat konularında uzman kişilerin bulunmasına da izin vermiştir. Bu sayede devlet merkezinde Kur'an ve Sünnet'e dayalı olarak şeriata ilişkin hukuki meseleler düzenli şekilde ele alınabilmektedir. Bu durum İslam hukukunu devlet yapısı içinde giderek daha görünür hâle getirmiştir (Kutlu,2021). Görüldüğü gibi Berke Han döneminde devletin hukuk sistemi hem Cengiz Han Yasası'na (Moğol hukuku) hem de İslam hukukuna (şeriat) dayanıyordu. Altın Orda Devleti'nde hukuki düzen iki farklı sistem çerçevesinde sağlanıyor ve adalet anlayışlarının çatışmaması için de farklı yargı alanları belirleniyordu. Kadı mahkemeleri çoğunlukla Müslüman toplulukların dini, medeni ve ailevi işlerine bakarken, dzargo mahkemeleri ise Cengiz Han Yasasına bağlı olarak diğer suç ve davalara bakıyordu (Yakusheva & Kalashnikova, 2017). Bu düzenin işleyişine dair önemli bir örnek, İbn Battûta'nın Özbek Han döneminde Altın Orda'ya bağlı Harezmi'de gözlemlediği mahkeme toplantısında görülür. İbn Battûta, durumu şöyle aktarır: "Harezmi'de Büyük Emir Kutlu Demir'in âdeti olduğu üzere her gün meclisine adli işleri yerine getirmek üzere kadıyla birlikte fakihler ve kâtipler gelirdi. Ayrıca büyük emirlerden birisi olan Yargucu ile beraber Türklerin emirlerinden ve ulularından olan sekiz kişilik yardımcıları da yer alırdı. Yargucu, kadı'nın tam karşısında otururdu. Yargılama sırasında her iki heyet de mecliste hazır bulunurdu. Davanın konusu şer'î meselelerle ilgiliyse hükmü kadı verirdi. Eğer dava Yasa ve Töre'yle ilgiliyse o halde hükmü Yargucu ve yardımcıları verirdi. Onların vermiş oldukları hükümler tutarlı ve adil. Çünkü onlar ne meylettikleri bir şeyden dolayı suçlanmışlardır ne de rüşvet almışlardır" (İbn Battûta, 2000, s. 523; Şeker, 2018, s. 81).

Altın Orda Devleti'ndeki mahkeme ayrımı, hukuki açıdan oluşabilecek sorunların önlenmesine önemli katkı sağlamıştır. Çünkü İslamiyet'in etkisinin artmasıyla, kadı mahkemeleri toplumda daha baskın bir konum kazanmıştır. Ancak kırsal kesimlerde ve Moğol geleneklerine daha sıkı bir şekilde olan bağlı bölgelerde ise âdet (örf ve âdet hukuku) varlığını sürdürmüştür. Bu ikili hukuk sisteminin bir arada uygulanması daha çok Altın Orda'nın gelişmiş şehirlerinde, özellikle de ticaret merkezlerinde yaygın olarak yer almıştır. Novo Saray, Kazan, Astrahan, Azak ve Anapa gibi şehirler bu uygulamanın en bariz örnekleri olmuştur. Bu şehirlerdeki adaleti sağlayan kadı ve hâkimler bölge valisinin kabul odasında bulunmakta, ona tabi olmakta ve bu görevlilerin ataması da ilgili vali tarafından yapılmaktaydı (Yakusheva ve Kalashnikova, 2017).

Altın Orda Devleti'nde mahkemelere yansıyan davalar, eğer iktidar meselelerini veya hanın mülkiyetini etkiliyorsa, konu bizzat değerlendirmesi için hana havale edilir. Diğer davalar ise konusuna göre dzargo mahkemeleri ve kadı mahkemelerinde görülmüştür. Genellikle ticaretle ilgili davalar mahkemelerde çekişmeli süreçlerle çözülmüştür (Yakusheva ve Kalashnikova, 2017). Altın Orda Devleti'nde ülke nüfusuna; sıradan yerli halkın yanı sıra, göçebeler, yabancı devletlerin temsilcileri ve prensler haricindeki diplomatlar ve tüccarlar da dâhildir. Dolayısıyla bu toplum kesiminin tamamı, hanın ve onun tarafından atanan memurların iradesine uymakla yükümlüdür. Bu nedenle belirtilen gruplar açısından Altın Orda Devleti'nin adalet sisteminde sınıfsal bir ayrım yoktur (Yakusheva ve Kalashnikova, 2017, Vladimirtsov, 1995). Dolayısıyla Altın Orda Devleti'nde adaletin sağlanması için mahkemeler daimi olarak çalışmış ve hem geleneksel Moğol hukuk sisteminde hem de İslam hukuk sisteminde adaletin sağlanmasına her zaman önem verilmiştir.

Altın Orda Devleti'nde Çeşitli Suçlara İlişkin Cezalar

Toplumsal düzenin belirli kurullarla sağlanabilmesi için hukuk sistemlerinin içerisinde, uyulması gereken genel ilkeleri ve suç unsurlarını tespit eden kanunlar bulunmaktadır. Toplum temsil eden erkler, bu kanunlar sayesinde toplumun düzenini bozan çeşitli suçlara yönelik cezai yaptırımlar uygulamaktadırlar. Altın Orda Devleti'nde ise hem Moğol hem de İslam hukuk sisteminde yer alan çeşitli suç unsurlarını belirleyen kanunlar bulunmaktaydı. Ancak suç ve ceza unsurlarının belirlenmesinde genellikle Moğol hukukuna bağlı kanunların daha fazla dikkate alındığı görülmektedir. Hangi sistem uygulanırsa uygulansın, her iki hukuk sisteminin mahkemelerinde de suçlara yönelik caydırıcı cezalar verilmiştir. Moğol hukukuna bağlı mahkemelerde işlenen suçun niteliğine göre verilen cezalar; ölüm, köle olarak satış, mülkiyete el konulması, bedensel (işkence) ve

para cezalarından oluşurken, İslam hukukuna bağlı Kadı mahkemelerinde ise suçlulara; ölüm, el kesilmesi, hapse atılma ve sopa cezası gibi yaptırımlar uygulanmıştır.

Moğol İmparatorluğu'nda ve Altın Orda Devleti'nde en ağır suçlar genellikle han veya devlete karşı işlenen fiillerdi. Hem siyasi düzeni hem de devlet otoritesini doğrudan tehdit ettiği için bu tür suçlara karşı sert yaptırımlar uygulanıyordu. Örneğin, Moğol İmparatorluğu'nda Mengü Han, kendisine karşı bir komplo planlandığını düşündüğü yetmiş memuru cezalandırırken, geleneksel Moğol infaz yöntemlerini uygulamıştır. Bu kapsamda bazı suçluların ağızlarına taş doldurulduktan sonra halılara sarmak suretiyle boğulmuşlardır. Aynı şekilde, Cengiz Han'ın torunu ve önemli bir han olan Güyük Han'ın dul eşi Oğulgamış da, Mengü Han'a olan bağlılığını açıkça ortaya koymayı reddetmesi nedeniyle ağır yaptırımlara tabi tutulmuştur. Oğulgamış'ın el ve ayakları deri bir çuvala dikilmiş ve han dışında kimsenin onu görmesi yasaklanmıştır. Daha sonra, Oğulgamış ve annesinin Mengü Han'a karşı büyü yoluyla zarar vermeye çalıştıkları iddia edildiğinde ise, iki kadın halılara sarılarak boğdurulmak suretiyle idam edilmişlerdir. Bunlarla birlikte, Oğulgamış'ın iki başdanışmanı da devlet otoritesine karşı işledikleri fiiller nedeniyle ölüm cezasına çarptırılmıştır (Polo, 2021).

Altın Orda Devleti'nde de devlet düzenini doğrudan tehdit eden eylemler ağır yaptırımlarla cezalandırılıyordu. Özellikle kurultay seçimi ve tahta çıkma prosedürleri uygulanmadan kendini han ilan etme girişimleri, hem siyasi hem hukuki açıdan ciddi suç olarak değerlendiriliyordu (Plano Carpini, 2015). Bu hususta 1291 yılında Altın Orda Devleti hanlarından Tula-Buka Han, tahtı gasp eden biri olarak görülmüş ve öldürülmüştür (Pochekaev, 2009). Çünkü Cengiz Han'ın soyundan gelen ve Altın Orda ordusunda önemli bir komutan olarak görev alan Emir Nogay, Tula-Buka Han'ı, tahtı haksız ve usulsüz bir şekilde ele geçirmekle suçlamıştır. Tahtın asıl sahibinin, Tula-Buka Han'dan önceki hanın varisi olan şehzade Tokta olduğunu iddia etmiştir (Tizengausen, 1884). Bu nedenle Tokta'yı, Tula-Buka Han'a karşı kışkırtarak ona şunları söylemiştir: "Bu adam babanın tahtını elde edip seni ondan mahrum bıraktı, bu kişiler de seni öldürme konusunda onunla anlaştılar. Şimdi ben onları sana teslim ediyorum, istediğin şekilde öldür" (Sürücü, 2022, s.3). Bu durum neticesinde Tokta, Tula-Buka Han'ı ve yanında bulunan görevlileri öldürtmüştür. Tula-Buka Han'ın öldürülmesinden sonra ise iktidara 1291 yılında Emir Nogay'ın yardımıyla Tokta Han geçmiştir (Sürücü, 2022). Bu olay, Altın Orda Devleti'nde Moğol hukuk sistemine bağlı olarak hana veya devlete karşı işlenen suçlara verilen cezaların doğrudan ve caydırıcı olduğunu açıkça göstermektedir.

Altın Orda kanunlarına göre bir diğer ciddi suç ise hana ve ailesine hakaret etmektir. Bu suçtan dolayı Altın Orda Devleti'ne bağlı olan yabancı prensler de dâhil olmak üzere birçok kişi öldürülmüştür. Bu suçla birlikte yine hanın ailesinden ve Cengiz Han soyundan gelen birinin ya da önemli bir komutanın öldürülmesi veya bu suça teşebbüs edilmesi dahi son derece ağır bir suç sayılmıştır (Pochekaev, 2009). Altın Orda Devleti'nde ihanet suçunu işleyen kişiler de statüsüne bakılmaksızın (hanın ailesinden biri olsa dahi) ölümle cezalandırılmıştır. Buna en ilginç örnek olarak Hülagü Han ile Balakan arasında yaşanan mevzu verilebilir. Hülagü Han, Cengiz Han'ın en küçük oğlu Toluy Han'dan olan torunu ve aynı zamanda Moğol İmparatorluğu'nun batı kolunu oluşturan İlhanlı Devleti'ni kurucusudur. Balakan ise Altın Orda hanlarından biri olan Berke Han'ın yeğenidir (Yuvalı, 1998). Bu konu hakkındaki örneği Reşîdüddîn şöyle aktarmaktadır: "Balakan... Hülagü Han'a karşı ihanet ve hainlik planları yaptı ve büyücülüğe başvurdu. Bu suç şans eseri ortaya çıktı. Onu bu konuda sorguya çektiler, o da itiraf etti. Hülagü Han, iki grup arasında kavganın ortaya çıkmasını önlemek için Balakan'ı Emir Sunjak'la birlikte Berke'ye gönderdi. Oraya vardıklarında suçu şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıktı. Berke Han, Balakan'ı Hülagü Han'a geri gönderdi ve ona : ' Balakan'ın suçlu olduğunu biliyorsun.' dedi. Bunun üzerine Hülagü Han, Balakan'ı idam etti..." (Pochekaev, 2009, s.179). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Altın Orda hanları, ülkenin bekası ve hükümdarın salâhiyetinin sağlanması adına suçlu kendi ailelerinden biri olmasına rağmen ölümüne karar vermekten çekinmemişlerdir.

Altın Orda toplumunda daha önce ölümle cezalandırılan bu tarz suçlar için 17. ve 18. yüzyıllara gelindiğinde İslam hukukuna bağlı olarak ölüm cezasının yerine para cezası da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak suçlulardan istenilen para cezaları, çoğu zaman ekonomik olarak orta düzey bir suçlunun ödeyemeyeceği kadar yüksek miktarda olmuştur. Örneğin, hana (veya ailesine) hakaret edenler için, 26 baş sığır ve bir deve vermesi veya bir parmağının kesilmesi şeklinde

ceza uygulanmıştır. Han ailesinden birinin öldürülmesi hâlinde ise, 7 kuna (para cezası) yani yaklaşık 7.000 koç istenmiştir. Dolayısıyla özellikle hanın aile yakınlarından birisini öldürme suçunu işleyen kişilerin birçoğunun böyle ağır bir fidyeyi ödeyecek durumu olmadığından fidyeye alternatif olarak böyle bir suçtan dolayı idam edilmişlerdir (Levshin, 1996; Kulteev, Masevich ve Shakaev, 1998). Bu nedenle fidyeye bedelinin ağırlığından kaynaklı olarak ceza uygulamasının sonuçları eskisinden çok da farklı olmamıştır.

Moğol hukuk sisteminde komutanlar ve askerler, hanın otoritesine mutlak surette bağlıydılar. Hanın emirlerine karşı gelmek ciddi bir suç olarak kabul ediliyordu ve herkes görevlerini eksiksiz yerine getirmekle yükümlüydü. Kuralları ihlal edenler, işledikleri suçun ağırlığına göre rütbelerinden düşürülür, sürgün edilir veya idam edilirdi (Vladimirtsov, 1995). Bu anlayış Altın Orda kanunlarında da görülmekteydi. Nitekim Altın Orda Devleti'nde komutanların hanın düzenlediği kurultaylara katılması zorunluydu. Bu görevi ihlal eden komutanların rütbeleri düşürülmüştür. Bu tür suçlar için sadece suçlu değil, aynı zamanda suçu işleyenine bağlı olduğu en üst rütbeden komutanlar da astlarına bu kuralları öğretmediklerinden dolayı mahkûm edilirdi (Pochekaev, 2009). Altın Orda Devleti'nde en ağır suçlardan biri de vatan hainliği idi. Bu suç için kanunda idam cezası öngörülmüş ve suçlular bizzat hanın veya üst düzey yetkililerin kararıyla kanunlara göre yargılanıp infaz edilmiştir. Ancak nadiren de olsa suçlunun suç mahallinde yakalanması halinde, yani suçüstü durumunda, kanunlara göre yargılanmadan idam edildiği durumlar da mevcuttu (Pochekaev, 2009).

Ülkede uygulanan bir diğer suç unsuru da hanın emirlerinin ve idari düzenin görevliler tarafından ihlal edilmesidir. Bu konuda görevlilerin yaygın olarak işlediği suç, vergi toplanılan bölgelerden gerekli araç ve gıda maddesi toplama haklarını kötüye kullanmalarıdır. Buna ilişkin olarak “seyahat mektupları”nda araç ve gıda maddesinin tam sayısı ile hangi ilgili görevliye tahsis edildiği yazılmıştır. Bu nedenle yapılan ihlallerinin ortaya çıkarılması oldukça kolay olmuştur (Grigoriev ve Grigoriev, 2002). Altın Orda hanlarının yarlıklarında bu tür ihlal suçlarına verilecek cezalar, doğrudan belirtilmemiş ancak “İtaat etmeyen kesinlikle korkacaktır.” şeklinde güçlü fakat belirsiz bir yaptırımla tanımlanmıştır. Böyle bir yaptırım, yetkililere suçluları cezalandırmak için geniş haklar tanımıştır. Yani suçun ciddiyetine bağlı olarak, suçlu para cezası alabilir, işkenceye tabi tutulabilir veya idam edilebilirdi. Ancak bu suç genellikle doğrudan hanın iradesinin ihlal edilmesi olarak görülmüş ve bundan dolayı suçlular ölüm cezasına çarptırılmışlardır (Grigoriev ve Grigoriev, 2002).

Altın Orda Devleti'nde 13. yüzyıl sonlarından itibaren ülke genelinde “soyurgical” sistemi adı verilen bir sistem kullanılmaya başlanılmıştır. Bu sistemle konargöçer hayat süren önemli toprak sahiplerine, birçok ayrıcalık verilmiştir. Özellikle 14. Yüzyılın sonlarında soyurgalların sahipleri vergiden muaf tutulmuştur. Dolayısıyla vergi memurlarının bu mülklerin yönetimine müdahale etme ve vergi alma girişimleri suç sayılmıştır (Göktürk, 2019).

Birçok toplumda, devlet yöneticileri farklı dinlere ve din adamlarına saygı göstermiş ve onlara hukuki ayrıcalıklar tanımıştır. Bu bağlamda, erken örneklerden biri 988 yılında Slav prensliği Kievan Rus'ta görülür. I. Vladimir döneminde, Hristiyanlık Rusya'da resmi din olarak kabul edilmiş, aynı zamanda farklı inançlara sahip topluluklara karşı hoşgörülü bir politika uygulanmıştır. I. Vladimir, başlıca tüm kabilelere dini konularda eşit haklar tanımış ve din adamlarına da saygı duymuştur (Rauschenbach, 1988). Benzer bir yaklaşım, ilerleyen yüzyıllarda Moğol İmparatorluğu'nda da kendini göstermiştir. Nitekim Cengiz Han, farklı inançlara sahip âlimlere ve din adamlarına inançlarını özgürce yaşama hakkı tanımış ve onlara büyük saygı göstermiştir. Hatta bu kişiler, devletin çeşitli vergilerinden muaf tutulmuş ve toplumsal yaşamda desteklenmiştir. Bu anlayış, Moğol İmparatorluğu'nda Toluy'un eşinin yanısıra; Mengü Han, Kubilay Han, Hülagü Han ile Arık Böke'nin annesi olan Sorghaghtani Beki Hatun tarafından da sürdürülmüştür. Beki Hatun, eşinin ölümünün ardından Toluy'dan devam eden soyun yönetiminde etkin bir rol üstlenmiş, Cengiz Han'ın yasalarını titizlikle uygulayan bir yönetici olarak öne çıkmıştır. Dindar bir Nasturî Hristiyan olan Sorghaghtani Beki Hatun, farklı inançlara sahip toplulukları hoşgörüle karşılayan bir yönetim anlayışı benimsemiş ve Moğol hukukuna uygun şekilde Müslümanlara, Taoistlere ve Budistlere destek vererek inanç özgürlüğünün uygulanmasını sağlamıştır (Zhang, 2021). Bu hususta, Moğol İmparatorluğu'nda öne çıkan bir diğer isim ise Hülagü Han'ın eşi Dokuz Hatun'dur. Dokuz Hatun yine Nasturî Hristiyan bir

hatun olup, Sorghaghtani Beki Hatun ile aynı soydan gelmektedir. Bu aile bağı, onun yönetimde hem siyasi hem de dinî açıdan etkili bir konuma sahip olmasını sağlamıştır. Öyleki Dokuz Hatun, Moğolların 1258'teki Bağdat istilasını sırasında Hülagü Han'dan Nasturî Hristiyanların korunmasını talep etmiş ve Hülagü'ye kabul ettirmiştir. Şehirdeki Müslümanların savaşın hedef kitlesini oluşturmuş olmasından dolayı bu ayrımın dışında tutulmasını klasik Moğol savaş sistemine bağlamak gerekir. Dokuz Hatun, Doğu Kilisesi'nin kurumsal işleyişinde belirleyici rol oynayarak, yeni Papa'nın seçilmesinde etkili olmuştur. Başta Hristiyanlar olmak üzere farklı inanç gruplarının ihtiyaçlarını gözeterek onlara destek vermiştir (Zhou, 2020). Yine bu hoşgörü anlayışının bir başka örneği Kubilay Han'da görülmektedir. Venedikli seyyah Marco Polo'nun aktardığına göre, Kubilay Han'ın dini hoşgürüsünü ve farklı inançlara saygısını ona ait şu sözlerle dile getirmiştir: “Tapılan ve herkesin hürmet gösterdiği dört peygamber var. Hristiyanlar tanrılarının İsa olduğunu, Yahudiler Musa, Müslümanlar Muhammed, putperestler ise bir put şeklinde gösterilen ilk tanrı olan Şakyamoni Burcan (Budha) olduğunu söylüyorlar. Ben dördüne de saygı ve hürmet duyuyorum” (Polo, 2021, s.148).

Moğol İmparatorluğu'ndaki bu anlayış, Altın Orda Devleti'nde de görülmüştür. Altın Orda hanları tüm inanç gruplarına mensup (İslam, Hristiyanlık, Budizm, Yahudilik) din adamlarına, özgürce ibadet edebilme hakları tanımış ve bu hakları kanunlarla güvence altına almışlardır. Örneğin, Özbek Han, farklı dinlerden insanlara karşı anlayışlı bir tutum sergilemiş ve Batılı misyonerlere yönelik hoşgürüsünü yasalar çerçevesinde sürdürmüştür. Bu bağlamda, 20 Mart 1314 tarihinde resmi bir yarlık düzenleyerek Fransiskanların (Fransiskan Tarikatı'na bağlı Hristiyan rahipler) vaaz verme ve dini faaliyetlerini sürdürme izinlerini yeniden sağlamıştır. Böylece dinî hoşgörü yalnızca bir kural olarak kalmamış, aynı zamanda uygulamada da hukuken güvence altına alınmıştır (Derin Paşaoğlu, 2023). Bu yasal güvence ve kuralların ihlal edilmesi, devlet suçu olarak kabul edilmiş ve suçu işleyen kişi statüsüne bakılmaksızın ağır bir şekilde cezalandırılmıştır (Pochekaev, 2009). Bu konuda Altın Orda hanlarından Mengü-Timur'un Rus kilisesine yazdığı mektupta şu hüküm yer almaktadır: “Ve bu mektubu gören ve duyan rahipler ve keşişler haraç veya başka bir şey vermezler. Onlardan kim vergi alırsa alsın, (başkâtiplerimiz ve gümrük memurlarımız) kanunlara göre, özür dileyemeyecek ve idam edilecektir” (Grigoriev 1876, s. 255).

Altın Orda Devleti'ndeki suç teşkil eden idari ihlallerden birisi de görev yerinden izinsiz ayrılmaktır. Kanunlara göre, bu suçu işleyen kişiler can güvenliklerini sağlamak için başkalarının yanına sığınamazdı. Ayrıca hiç kimse de bu suçtan dolayı suçlunun yanına sığınmasına izin veremez ve ona yardım edemezdi. Bu suçu işleyenler genellikle toplumun gözü önünde infaz edilir ve suçluya yardım edenler ise zincire vurulurdu (Tizengausen, 1884).

Moğol İmparatorluğu'nda hırsızlık ve mülkiyet ihlalleri, toplumsal düzeni bozabilecek nitelikteki en önemli suç unsurları arasında kabul edilmekteydi. Bu durum, Moğol yönetim anlayışının mal güvenliğini korumaya yönelik son derece katı bir hukuk sistemi üzerine kurulduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim açıkça hırsızlık veya gasp yaptığı tespit edilen kimseler yakalandığında çoğu zaman hiçbir merhamet gösterilmeksizin idam edilmekteydi (Plano Carpini, 2015). Polo'nun gözlemleri de bu sert yaklaşımı doğrular niteliktedir ve Moğol hukuk sisteminin bu tür suçlara karşı hızlı, kesin ve etkili cezai yaptırımlar uyguladığını ortaya koymaktadır. Polo'ya göre, hırsızlık suçlarında cezanın ağırlığı çalınan malın değerine göre belirlenmekte ve özellikle at veya sığır gibi değerli hayvanların çalınması çoğunlukla ölüm cezasıyla sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte, Polo tarafından zararın dokuz katının tazmin edilmesi hâlinde failin ağır bedenî cezalarından kurtulabileceği de aktarılmaktadır (Polo, 2021).

Altın Orda Devleti'ndeki uygulamalar da bu genel Moğol hukuk anlayışıyla büyük ölçüde paralellik göstermiştir. Altın Orda Devleti'nde de hırsızlık ve mülkiyet ihlalleri en önemli suçlar arasında görülmüş ve büyük hırsızlıkların cezası ölüm olmuştur. Daha hafif vakalarda ise fail, suçu tekrarlamamışsa şiddetli biçimde dövülerek cezalandırılmıştır. Ayrıca çalınan malın dokuz katı tutarında tazminat ödeme yükümlülüğü, Moğol İmparatorluğu'ndaki uygulamayla benzer şekilde Altın Orda'da da geçerli olmuştur (Lkhundev, 2013). Yine mülkiyet ihlali sayılan başkasının toprağını veya su kuyusunu izinsiz kullanma gibi durumlarda da aynı tazminat mekanizması uygulanmış ve failden dokuz baş sığır alınarak zarar karşılanmıştır. Tazminatın ödenememesi hâlinde ise ölüm cezası

uygulanmıştır (Pochekaev, 2009). Ancak Altın Orda Devleti'nde zamanla İslamiyet'in etkisinin artmasıyla birlikte cezai yaptırımlarda bir dönüşüm yaşanmıştır. Moğol hukuk sisteminden devralınan ölüm ve bedenî cezalar başlangıçta titizlikle uygulanmış olsa da, İslam hukukunun yerleşmesiyle birlikte bu cezaların giderek para cezalarına ve tazminat esaslı uygulamalara dönüştüğü görülmektedir. Böylece Altın Orda'daki ceza anlayışı, Moğol hukuki mirasını sürdürmekle birlikte, İslami normların etkisiyle daha yumuşak ve mali tazminata dayalı bir yapıya evrilmiştir (Pochekaev, 2009).

Altın Orda Devleti'nde cinayet işlemek ve başkasına zarar vermek (yaralamak) en ciddi suçlardan sayılıyordu. Bu suçlara ilişkin cezalar, büyük ölçüde Moğol hukuk sistemine göre belirleniyordu. Moğol hukukunda ise cinayet çoğu zaman ölümle cezalandırılıyor, yaralamaya yol açan eylemler ise "misilleme" ilkesine göre karşılık buluyordu (Polo, 2021). Bu yaklaşım, suçun doğrudan ve caydırıcı bir şekilde karşılık bulmasını sağlıyordu. Daha sonraki dönemlerde ise Altın Orda Devleti'nde İslamiyet'in etkisiyle bazı cezai uygulamalarda değişiklikler görüldü. Örneğin, han ailesinden birinin öldürülmesi gibi özel durumlarda suçlulara fidye ödeyerek cezadan kurtulma imkânı tanındı (Pochekaev, 2009). Görüldüğü gibi Altın Orda Devleti'nde kanunlar gerek Cengiz Han yasalarına gerekse İslam hukuk sistemine bağlı olarak sıkı bir şekilde uygulanmış ve çeşitli suçlara yönelik caydırıcı cezalar verilmiştir. Böylece hem hukukun üstünlüğü korunmaya hem de toplum düzeni sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Altın Orda Devleti hem kültürel zenginliği hem de hukuki düzeni ile Orta Çağ'ın en önemli devletlerinden biri olmuştur. Bu devletin hukuki yapısı, Cengiz Han'ın oluşturduğu yasalar neticesinde Moğol hukuk sistemine dayanmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Altın Orda Devleti'nde İslamiyet'in benimsenmesiyle, Moğol hukuku ve İslam hukuku bir arada kullanılmıştır. Mahkemelerde her iki hukuk sistemine ait yargıçlar birlikte yer almışlardır. Ancak bu ikili hukuk sistemi daha çok devletin gelişmiş bölge ve şehirlerinde uygulanmıştır. İslam hukuku gereği kadılar tarafından idare edilen mahkemelerde genellikle Müslüman toplulukların dini, medeni ve ailevi meseleleri görülmüştür. Moğol hukukuna bağlı mahkemelerde ise Cengiz Han yasaları ve hanların yarlıkları esas alınarak davalara bakılmıştır. Bu mahkemeler; hanların yönettiği mahkemeler, kurultay mahkemesi ve dzargu adı verilen hâkimler tarafından yönetilen mahkemelerden oluşmuştur. Altın Orda Devleti'nde hem Moğol hukukuna hem de İslam hukukuna bağlı mahkemelerde davalar ciddiyetle çözümlenmiş ve kanunlara uygun şekilde suçlara yönelik caydırıcı cezalar verilmiştir.

Ülke genelinde toplumun ve devletin düzenini bozan çeşitli suçlar genellikle Moğol hukuku kapsamında değerlendirilmiştir. Bu hukuk sistemi içerisinde yargılaması yapılan suç unsurları arasında ise en önemlileri Han'a ve devlete karşı işlenen suçlar olmuştur. Bu suçlardan ilki tahtın gaspı, yani bir şehzadenin kurultay seçimi olmadan ve han olma prosedürlerini yerine getirmeden iktidarı ele geçirme girişimidir. Han'a ve devlete karşı işlenen diğer suç unsurları ise, hanın veya Cengiz Han'ın soyundan gelen birisinin öldürülmesi, Han'a ve Han'ın ailesine hakaret edilmesidir. Bunlarla birlikte, Han'ın emirlerinin ve devlet işlerinin ihlal edilmesi, memurların görevlerini kötüye kullanmaları, askeri yetkililerin vatana ihanet etmeleri de ağır suçlar arasındadır. Bu suçlara genellikle ölüm cezası verilmiştir.

Altın Orda Devleti'nde bahsi geçen suçların yanı sıra toplum içinde yaygın olarak görülen suçlar ise hırsızlık, başkasına ait mülkiyetin izinsiz kullanılması ve cinayet suçları gibi şahıslara yönelik suçlar olmuştur. Devletin ilk dönemlerinde ülkenin ve toplumun düzenini bozan bu suçlara yönelik cezaların birçoğu Moğol hukukuna bağlı olarak ölümle neticelendirilmiştir. Ancak İslamiyet'in etkisinin artmasıyla birlikte ölüm cezasının yerine zaman zaman ağır fidye cezası da uygulanmaya başlamıştır. Altın Orda Devleti'nin hukuk sistemi ve suçlara yönelik ceza yöntemlerinin etkileri daha sonra bu devletin bakiyesi üzerinde ortaya çıkan devlet ve hanlıklarda da görülmüştür.

Altın Orda Devleti, hem Moğol hem de İslam hukukunun bir arada kullanılması nedeniyle, farklı hukuk sistemlerinin birlikte işleyebileceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu hukuki yapı, çeşitli inançlara sahip insanların yasal güvencelerle bir arada yaşamalarının teminatı olmuştur.

Ülkede dini inançların değişmesiyle birlikte yasaların da yeni toplumsal değişimlere adapte olduğu ve neticede hukuk sistemlerinin bu doğrultuda şekillendiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, konunun gerek Türk-Moğol hukukuyla ilişkisi gerekse de çağdaşı devletlerle kıyaslanması adına Altın Orda Devleti'nin hukuk sistemi üzerine yapılacak her çalışma büyük önem arz edecektir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazar makaleye %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Makalede çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Alınge, C. (1967). *Moğol Kanunları* (Çev. Coşkun Üçok). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Anonim. (1986). *Moğolların Gizli Tarihi* (Çev. Ahmet Temir). Ankara: TTK Yayınları.
- Cüveynî, A. A. M. (1999). *Tarih-i Cihangüşa* (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: TTK Yayınları.
- Dayı, Ö. (2021). İlhanlı Devleti'nde Yargı Sistemi (1256-1335). *Basit Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 95-104.
- Derin Paşaoğlu, D. (2023). Altın Orda Hanlığı'nda "Saray"ın Büyük Hatunu: Taytuğlı Hatun. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 17(35), 101-120. <https://doi.org/10.18220/kid.1380295>
- Erbay, H. (2018). Eski Hukuk Sisteminden Yeni Hukuk Sistemine Geçiş Süreci, Nedenleri ve Türk Hukuk Devrimi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 211-238. <https://doi.org/10.30561/sinopusd.478384>
- Göktürk, Y. (2019). *Altın Orda Devleti'nde Ekonomik Hayat*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Grigoriev, V. (1876). *On the reliability of the labels issued by the khans of the Golden Horde to the Russian clergy*. In *Russia and Asia* (pp. 170-258). SPb.
- Grigor'ev, A. P. and Grigor'ev, V. P. (2002). *The Golden Horde of the XIVth Century From Venice Collection Of Documents*. St. Petersburg: St. Petersburg University Publisher.
- Ibragimov, Z. H. (2022). Mongol legal institutions: The Golden Army period. *Russian-Asian Legal Journal*, 3, 45-53. [https://doi.org/10.14258/ralj\(2022\)3.8](https://doi.org/10.14258/ralj(2022)3.8)
- İbn Battûta. (2000). *İbn Battûta Seyahatnamesi* (Çev. A. Sait Aykut). Ankara: YKY Yayınları.
- Kafalı, M. (1976). *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kamalov, İ. (2013). *Altın Orda Devleti*. O. Karatay ve S. Acar (Ed) , *Doğu Avrupa Türk Tarihi*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Konukçu, E. (1992). Berke Han. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5, 506-507.

- Konstantinovich, Sh. V. (2020). Comparison of the Legal System of the Arab Caliphate and the Legal System of the Golden Horde. *International scientific journal of the young scientist*, 30(320), 218-220.
- Kutlu, F. (2021). Berke Han Döneminde İslam Dinin Altın Orda Devleti'ne Etkisi. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 37-48.
- Klyashtorny, S. G. (1984). Kagan, Begi and the People in the Pagans of the Turkic Runic Script. *Oriental Studies*, 9, 143-153.
- Kulteev, T. M., Masevich, M. G., and Shakaev, G. B. (1998). *Materials on Kazakh Customary Law*. Almaty, Kazakh SSR Academy of Sciences Publications. https://elib.kstu.kz/en/lib/?e_kls=%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B0e_viewdb=IBIS
- Levshin, A. I. (1996). *Description of the Kyrgyz-Kazakh or Kyrgyz-Kaysakh mountains and steppes*. Almaty, Kazakh SSR Academy of Sciences Publications. <https://archive.org/details/LevshinAleksy.OpisanieKirgizKazachikhIliKirgizKaysaksikhOrdIStepeyIzvestiyaGeograficheskie.11>
- Lkhundev, G. (2013). *XIII-XV. Yüzyıllar Arasında Türk-Moğol Halklarının Sosyo-Kültürel Tarihi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Misafir, S. (2022). Hukuk Devleti Olgusunun Eski Çağlardaki Kökenleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 163, 241-263.
- Mirgaleev, İ. M. (2022). İslam Tarihinin Bir Parçası Olarak Altın Orda Tarihi. In *XIX. Türk Tarih Kongresi (3-7 Ekim 2022, Ankara) kongreye sunulan bildiriler* (Cilt II, ss. 289-302). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Polo, M. (2021). *Marco Polo Seyahatnamesi* (Çev. Elif Berktaş). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Plano Carpini, G. da. (2015). *Moğolistan Seyahatnamesi* (Çev. Ergin Ayan). İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Pochekaev, R. Y. (2009). *The Right of the Golden Horde*. İ. M. Mirgaleev (Ed). Kazan: Publishing House of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan 'Fen'.
- Pochekaev, R. Y. (2016). The Great Law of Genghis Khan in the Mongol Empire and the Genghisid States of the 13th-14th centuries: Legal code or ideal 'law and order'? *Golden Horde Journal*, 4(4), 724-733. <https://doi.org/10.22378/2313-6197.2016-4-4.724-733>
- Rubruck, W. of. (1900). *The journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World, 1253-55: As narrated by himself, with two accounts of the earlier journey of John of Pian de Carpine* (W. W. Rockhill, Trans.). London: The Hakluyt Society.
- Rauschenbach, B. V. (1988). *Thousandth anniversary: The Christianization of Kievan Russia: The baptism of Kiev*. *The UNESCO Courier: A Window Open on the World*, 41(6), 4-29.
- Saray, M. (1998). Altın Orda Hanlığı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2, 538-540.
- Shurguchiev, O. and Lidzhieva, I. (2017). On the problem of the judicial system in Altynordu. *Universum: Social Sciences: Electronic Scientific Journal*, 4(3), 18-21. <https://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-sudoustroystva-v-zolotoy-orde>

- Şeker, M. (2018). Türk Devlet Yönetiminde Farklı Başkadılık Uygulamaları: Hazarlar, Altın Orda ve Memlükler Örneği. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 75-88.
- Şirin, H. (2021). Yasag / Yasak ve Yargu Terimleri Üzerine. İ. Taş, Z. Gulcalı ve T. Karaayak (Ed.), *Eski Türkçe Üzerine Filolojik Araştırmalar*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Sürücü, M. (2022). Altın Orda Devleti'nde Bir Dönüm Noktası: Emir Nogay. *Journal of Literature and Humanities*, 69, 1-8.
- Tizengausen, V. G. (1884). *Collection of materials on the history of the Golden Horde*. T.1: Quotations from Arabic works. Petersburg.
- Tuğ, K. (2019). Özbek Han'ın Tahta Çıkışı, Özbek İşlemlerinin Şekillenmesi ve Bazı Özbek Boyları. *Akademik Matbuat Dergisi*, 3(2), 49-56.
- Vladimirtsov, B. Y. (1995). *Moğolların İçtimai Teşkilatı: Moğol Göçebe Feodalizmi* (Çev. Abdülkadir İnan). Ankara: TTK Yayınları.
- Vernadsky, G. (2024). The scope and contents of Chingis Khan's Yasa. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 3(4), 337-360. <https://www.jstor.org/stable/2717841>
- Yakusheva, Y. Y. and Kalashnikova, E. B. (2017). Court and justice in the Golden Horde. *Science, Education, Society: Trends and Development Prospects*, 1, 57-61.
- Yıldırım, Ş. (2012). İslam Hukukunda Yargıç Etiği. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8, 33-50.
- Zhou, Y. (2020). *Studies on Nestorian iconology in China and part of Central Asia during the 13th and 14th Centuries [Phd diss]*. İtaly: Università Ca' Foscari Venezia, İtaly.
- Zhumaganbetov, T. S. (2009). The Main Aspects of the Content of the Law of the Golden Army. *Bulletin of Rudn University, Journal of Legal Sciences*, 5, 118-124.
- Zhang, C. (2021). Sorghaghtani Beki and the influence of Mongol noblewomen on succession. *Emory Journal of Asian Studies*, 3, 1-16.
- Yuvalı, A. (1998). Hülâgû. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18, 473-475.

Extended Abstract

Introduction

The Golden Horde State was a prominent Turkish-Mongolian polity that flourished between the 13th and 16th centuries in the vast steppes of the Dasht-i Kipchak region. As the westernmost division of the Mongol Empire founded by Genghis Khan, the Golden Horde initially adopted the political, administrative, and legal framework of the Mongol state system. Central to this system was the “Yassa,” a codified set of laws attributed to Genghis Khan. The Yassa emphasized absolute loyalty to the khan, strict military discipline, and the protection of social order through severe punitive measures. This legal foundation helped maintain internal stability and centralized governance during the early years of the state. However, as the demographic composition of the state evolved, particularly with the increase in the Muslim Turkish population, significant transformations occurred in the Golden Horde’s political and legal culture. The most profound change took place during the reign of Berke Khan, who converted to Islam and initiated the gradual Islamization of the state. Over time, Islamic principles began to influence not only religious and social life but also the legal framework of the Golden Horde. This process reached its peak under Uzbek Khan, who declared Islam as the official religion of the state.

The coexistence of Mongol and Islamic law created a unique dual legal system. Mongol law continued to be applied, especially in matters relating to state security, military conduct, and public order. Meanwhile, Islamic law began to dominate in areas such as family law, religious affairs, and civil disputes among Muslims. Despite their differing origins and legal philosophies, both systems aimed to maintain societal harmony, justice, and order. The Mongol legal tradition was rooted in tribal customs and authoritarian governance, while Islamic law was based on religious doctrine, jurisprudence, and a strong emphasis on equity and mercy. Although this hybrid legal system was a defining feature of the Golden Horde, modern scholarship has only recently begun to explore it in detail. One of the primary challenges has been the limited availability of sources, many of which are fragmented and scattered across Turkish, Russian, Persian, and Arabic historical texts. This study aims to contribute to the understanding of this complex legal structure by examining the interaction between Mongol and Islamic legal systems, with particular attention to criminal justice and judicial institutions. A comprehensive literature review was conducted using sources in Turkish, English, and Russian.

Method

The transformation of the Golden Horde State from a Mongol-Turkic tribal confederation into a Turkish-Islamic state was a gradual process influenced by both internal dynamics and external pressures. The Islamization of the state began under Berke Khan but was firmly institutionalized during the reign of Uzbek Khan (1313–1341). Under his leadership, Islam became a central component of the state’s identity. Religious institutions such as mosques, madrasas (Islamic schools), and khanqahs (Sufi lodges) were established throughout the empire, especially in the capital city of Sarai. These developments not only reflected a shift in religious orientation but also signaled a broader transformation in administrative and legal practices. With the growing influence of Islam, the legal system of the Golden Horde began to evolve. Judges (*qadis*) trained in Islamic jurisprudence were appointed to adjudicate civil, family, and religious cases among the Muslim population. At the same time, courts based on Mongol law, presided over by khans or their appointed officials, continued to function, particularly in matters involving military law, taxation, and crimes against the state. These included special tribunals known as *dzargu*, assembly courts, and royal courts. The khan's decrees and the ancestral Yassa remained authoritative in these settings.

This dual legal structure was more prevalent and effectively implemented in urban centers and trade hubs, where a more sophisticated bureaucracy and multi-ethnic population required a flexible legal approach. In rural areas, customary law or local traditions often filled the legal void. The courts operated with a degree of autonomy, and in some cases, legal jurisdiction depended on the religious or ethnic identity of the parties involved. In this study, a qualitative methodology was employed. Primary

and secondary sources were analyzed to identify the key characteristics of legal pluralism in the Golden Horde. Comparative analysis was used to explore the differences and overlaps between Mongol and Islamic legal norms, with a focus on criminal offenses and judicial procedures. Turkish, English, and Russian academic sources were reviewed, alongside historical chronicles and travel accounts from the period.

Conclusion, Discussion and Recommendations

In the Golden Horde State, the legal system reflected the complexity of its society and the dynamic interplay between Mongol traditions and Islamic values. Crimes that threatened the authority of the khan and the integrity of the state were primarily prosecuted under Mongol law. These included treason, insubordination, and political rebellion. One of the most serious offenses was the unlawful claim to the throne when a prince sought to assume power without the consent of the *kurultai*. This act was considered both a political crime and a sacrilege against the divine authority of the Genghisid lineage. Other major offenses included the assassination of the khan or his family members, defamation or insult toward the ruling elite, violation of royal decrees, corruption among state officials, and dereliction of duty by military commanders. These crimes were met with severe punishments, often including execution, exile, or confiscation of property. The harshness of these penalties was intended to preserve the centralized structure of the state and deter rebellion or disorder. However, as Islamic law became more integrated into the legal system, its influence began to reshape judicial practices. Islamic criminal law categorized offenses into specific groups, *qisas*, and *ta'zir*. For example, in cases of murder, the victim's family could demand *qisas* or accept *diyya*. Theft was punishable by amputation under strict conditions, but judges often applied discretionary penalties if the criteria were not met. In contrast to Mongol law's rigid application, Islamic law allowed for negotiation, forgiveness, and alternative dispute resolution.

This dual legal system allowed the Golden Horde to govern a diverse and multi-religious society with a degree of flexibility. It also highlights the adaptive nature of Islamic legal institutions in a non-Islamic imperial context. Nonetheless, this pluralism sometimes led to inconsistencies in law enforcement and conflicting legal decisions, especially in border regions or areas with mixed populations. In conclusion, the legal system of the Golden Horde State offers valuable insights into how imperial states navigated legal diversity and cultural integration. The interaction between Mongol and Islamic legal traditions illustrates a pragmatic approach to governance, blending traditional authority with religious legitimacy. Further interdisciplinary research is needed to fully uncover the nuances of this legal synthesis. By examining the surviving legal documents, court records, and administrative decrees, scholars can better understand how the Golden Horde maintained stability, justice, and order across its vast and varied territories.